

La pilgrimanto de lingvoj

Dum la antaŭa numero de *Literatura Foiro* estis prezentita artikolo temanta pri la centjariĝo de la artefarita lingvo *Occidental*, kies precipaj trajtoj kaj paradigmoj estis tiam priskribitaj. Sendube la plej bone strukturita el la lingvoj ellaboritaj post Esperanto, *Occidental* proponis, ankaŭ, konstruadon tute bazitan sur lingvaj postuloj kiuj, finfine, rezultis en tute homogena – laŭ lingvistika vidpunkto – tutaĵo.

Tamen, dum la esploradoj por verki tiun menciitan artikolon, alia afero surprizis min, kaj tiu estis la biografio de ties aŭtoro, Edgar de Wahl (1867-1948), kiu anstataŭ sin izoli ne nur eklernis, sed malavare kunlaboris kun diversaj el la proponintoj de lingvo-projektoj dum la jaroj inter 1880 kaj 1930. Ja lia intelekta biografio prezentas tute nekutiman vojon, kompare al la sintenoj de, ekzemple, Schleyer kaj Couturat, kiuj ĉion volis komandi; kaj eĉ de la esperantaj pioniroj, kiuj ekde frua tempo distanciĝis de aliaj proponoj pri internacia lingvo.

Kaj ĝuste tia kunlaboremo inspiris al mi verki tiun ĉi tekston – kies celo estas ion diri pri la biografio de de Wahl – ĉar kunlaboremo fariĝas pli grava en momento kiam ĝi

denove mankas en granda parto de nia mondo.

de Fernando Pita

Apartenante al la rusa nobelaro, la familio de Wahl aperas jam en la dekkvina jarcento, per certa Thomas MacDowall, barono de Markerstoun, Skotlando. Poste, dum la deksepa jarcento, aliaj membroj de tiu familio transiris al Svedio, fariĝinte oficiroj de la sveda armeo. Enradikiĝintaj en la ĉebaltaj regionoj, dum la sveda regado unu el la familianoj, Johann Heinrich von Wahl, ricevis nobelan statuson de la prusa reĝo, statuso poste agnoskita de la rusa caro, kiam Rusio ekkontrolis la baltan marbordon. Diversaj membroj de lia familio estis inĝenieroj, sciencistoj, kuracistoj, armeaj oficiroj ktp, ĉiam okupante postenojn en la rusa administrado de la okcidentaj regionoj de la Rusa Imperio.

Tiel, Edgar Alexei Robert von Wahl naskiĝis en la ukraina urbo Ol'viopol' (nun konata kiel Pervomajsk) en la jaro 1867. Danke al sia, kvankam malalta, nobela socia rango, li povis vivi en Sankt-Peterburgo la gimnaziajn jarojn. Tie li malkovris en si apartan intereson pri lingvoj, kio igis ke, ankoraŭ junaĝa, li jam estus lerninta latinan, grekan, germanan,

estonan, rusan, francan kaj eĉ la tataran. Tio kondukis lin unue al beletra kurso en la universitato de Sankt-Peterburgo, kie li malkovris ke, pro la profunda ligiteco de la studprogramo al la klasika filologio, li ne multon havis por lerni.

Tio ŝanĝis lian komencan intereson, kaj li decidis, eble pro la familia tradicio, sin dediĉi al mararmeo. Tiel, ankorau en la universitato, li riveligis vere renesanca junulo, kaj propravole studis matematikon, astronomion, fizikon, antropologion kaj historion. En la jaro 1892 li jam estis kadeto en la cara marfloto, kie li fariĝis oficiro en 1894. Tamen, kvankam li rezignis studi beletristikon, tio ne signifis ke li estis forlasinta sian intereson pri lingvoj, ĉar li, dum la mararmea tempo, lernis ankaŭ la antikvan egiptan kaj la hispanan. Tiam li ekpartoprenis en diversaj movadoj pri internaciaj lingvoj.

Post kelkaj jaroj en la maro, li fiksitis sin en Reval (la nuna Tallinn), kie li fariĝis instruisto pri desegnado, kaj plie instruis fizikon kaj matematikon: kariero foje flanklasita, ĉar kiel oficiro li estis kunvokita al la rusa-japana milito (1904), kaj al la unua mondmilito (1914-18), partoprenante en ambaŭ konfliktoj. Intertempe (1911-17), li estis ankaŭ deputito, reprezentanto de la germanaj civitanoj en sia urbo.

Pri lia persona vivo, sufiĉas diri ke li edziĝis dufoje: unue

jam en la sankt-peterburgaj jaroj, kun Marie von Hübner, de kiu li rapide divorcis. Lia dua edzino estis el Reval mem, ŝi nomiĝis Agnes von Riesenkauff. Kiel li mem, ambaŭ edzinoj estis german-devenaj kaj apartenis al la malalta nobelaro de Rusio. El la dua edziĝo li havis kvin infanojn, du inajn; kaj diversaj el iliaj posteuloj vivas nun en Germanio.

Tamen, tio kio plej gravas por ni estas lia partopreno, dum la tuta vivo, en la konstruado de plej diversaj lingvoprojektoj. Kaj ĉio komenciĝas per *Volapük*, kiu estis al li prezentita, en 1887, de Waldemar Rosenberger, kolego de lia patro. Tiam *Volapük* vivis siajn glorajn jarojn, kaj Wahl lernis ĝin sufiĉe rapide kaj bone por senprokraste ekverki vortaron! Sed provoj paroli la lingvon tuj montris al li ke ĝi ne funkciis en la ĉiutaga vivo.

Do, kiam, dum la sekva jaro, li havis siajn unuajn kontaktojn kun esperanto, li rapide transiris al nia lingvo, ĉar li fulme povis ekparoli ĝin, kiel li mem diris: *Ja quelc dies pos studie del unesim brochura in Esperanto, noi du, con Scheffer, posset parlar Esperanto in li universitá, mult plu habil quam jamá in Volapük.*¹

Post lia esperantistiĝo, li fariĝis ne nur plia esperantisto sed unu el la plej aktivaj en tiuj lulilaj jaroj: li korespondis kun Zamenhof mem, kun Trompeter kaj, precipe, kun Grabowski, al kiu li estis pli

¹ E-traduko: Jam kelkajn tagojn post la studado de la unua broŝuro en Esperanto, ni du, kune kun Scheffer, povis paroli Esperanton en la universitato, multe pli bone ol neniam en *Volapük*.

proksima. Jam en la jaro 1889 – tio estas, unu jaron post kiam li lernis la lingvon – Wahl esperantigis *La principon Mary*, de rusa poeto Miĥail Lermontov. Krom verkado de la unua hispana-esperanta vortaro, kaj kreado de la unua Esperanto-klubo en Sankt-Peterburgo (1893), li ankaŭ partoprenis en la skipo de *La Esperantisto*.

Tamen, malsimile al Zamenhof kaj aliaj pioniroj, Wahl havis pli solidajn konojn pri lingvistiko, akiritaj dum la universitataj jaroj. Tio kapabligis al li percepti, en la formado de esperanto, “nekongruaĵon” kiujn la aliaj ne povus rimarki. Ĉar dum tiuj jaroj li multe vojaĝadis kun la mararmea floto, li povis renkontiĝi kun diversaj esperantistoj en Eŭropo kaj Ameriko, kio ebligis al li diskuti tiujn temojn kun diversaj pioniraj samideanoj. Poste, multaj el tiuj nekongruaj punktoj estis perletere komunikitaj al Zamenhof, kiu el ili akceptis nur la ŝanĝon de korelativa finaĵo *-an* al *-am*, kiel menciite en la unua artikolo.

Tamen, pli premita de aliaj ol Wahl mem, Zamenhof prezentis, en 1894, diversajn reform-proponojn por la lingvo. Reformoj kiujn Wahl ankoraŭ konsideris nesufiĉaj. Ĉar la reform-propono estis rifuzita de 60% de la balotantoj, Wahl – kaj dumtempe ankaŭ Grabowski – forlasis la movadon, ĉesante ajnan kunlaboradon kun Zamenhof, al

kiu, tamen, kontraŭe al aliaj reformistoj, li ĉiam dediĉis laŭdajn vortojn: *Yo perdit omni interesse por Esperanto quam ne plu perfectibil, e lassat it ear su via; e yo comensat mi propri labores... Li salta de Volapük a Esperanto esset cent vezes plu grand quam ti de Esperanto a Occidental. Li merite de Dr. Zamenhof resta por sempre, quam ti de Aristotel, de Watt, etc.*²

La percepto de tiuj nekongruaĵoj – kiujn mi ne pritraktos tie ĉi, ĉar ili estas tre bona temo por alia artikolo – ankaŭ igis ke Wahl sin dediĉu al aliaj projektoj, ĉiuj ligitaj al naturalisma sinteno. Tial li kunlaboris kun Julius Lott (*Mundolingue*), denove kun Rosenberger, en la granda reformo de *Volapük*; kaj eĉ kun Antoni Grabowski (!), kiu tiam ekpensis pri *Modern Latin*, alia projekto kiu klopodis reformi esperanton. Ĉar tiuj kunlaboradoj estis tre gravaj por *Occidental* kaj por interlingvistiko mem, oni devas iom diri pri ili.

Laŭ la tempolinio, la unua kunlaborinto de Wahl estis Julius Lott, ankaŭ la unua kiu defendis la ideon laŭ kiu la vortprovizo de *Volapük* kaj esperanto pekadis pro troa artefariteco, kiu postulis de parolonto parkeradon de elementoj kiuj, kvankam proksimaj al tiuj de la devenaj lingvoj, estis – laŭ li – pli artefaritaj ol necese. Tiel, Lott estis frutempa adepto de la

Edgar de Wahl

² E-traduko: Mi perdis la tutan intereson pri Esperanto, ĉar ĝi ne estis plu perfektebla, kaj mi lasis ke ĝi sekvu sian vojon, do mi komencis miajn proprajn laborojn... La salto de *Volapük* al Esperanto estis centfoje pli granda ol tiu el Esperanto al *Occidental*. La meritoj de d-ro Zamenhof restos por ĉiam, kiel tiuj de Aristotelo, Watt, ktp.

naturalisma vojo kaj en la radikaro kaj en la morfemaro de kreotaj lingvoj. Tamen, li ankaŭ estis trovanto de ŝajna “lingvistika malekvilibro”; ĉar ju pli naturalisma estas la vortprovizo, des pli malfacilas atingi regulecon: estis do neeble havi regulan derivan sistemon se oni uzas unusolan radikon por ĉiu koncepto – ideo defendata de esperantistoj kaj volapukistoj – kune kun la afiksoj de vivantaj lingvoj. Tamen, eĉ la (mal)sukcesoj de Lott konvinkis Wahl pri la reguleca neceso en la derivada sistemo de vortoj, ne nur en la radikaro.

La dua granda kunlaboranto de Wahl estis la “patro de la esperanta poezio”, tiam kabeinto, Grabowski. Laŭ la polo, artefarita lingvo devus prezenti la plej internaciajn radikojn, trovotajn pere de analizo de ĉiu elemento ĉeestanta la vortoformadon.

Tiuj radikoj, asertis Grabowski, devus esti kiel eble plej minimume modifitaj – eĉ se koste de ortografia reguleco – por ke ili fariĝu tuj rekonetablaj de ĉiu averaĝe edukita lernanto.

Kune kun tiuj du partneroj, de Wahl alvenis al la bazaj kriterioj pri naturalismo kaj internacieco, kiujn li poste aplikos kreante *Occidental*. Tamen, antaŭ tio, li havis la okazon testi ilin en la praktiko: post la disfalo de *Volapük* (kaŭzita interalie de la sukceso de esperanto), lia olda amiko Rosenberger – kiu ekde 1893 prezidatis la Akademion de

Volapük – starigis, ĉiam pere de balotadoj, sinsekvajn proponojn pri novaj reformoj en tiu lingvo.

Tiuj reformproponoj estis elpensitaj kaj prezentitaj de diversaj volapukistoj, inter ili Wahl, kiu, pere de tio, havis la eblecon prezenti kaj testi ne nur la taŭgecon kaj la kongruecon de siaj ideoj, sed ankaŭ ilian akceptemon fare de aliuloj. Rezulte de tiu kunlaborado, Rosenberger povis, post la morto de Schleyer, transformi *Volapük* en *Idiom Neutral*, kiu, tamen, ne atingis la sukceson de sia antaŭanto.

Estas interese konstati ke, kvankam tiuj homoj prezentis po unu lingvoprojekto, ili havis inter si fekundan kaj intensan kunlaborem, rezultanta de tio ke ĉiu el ili celis precipe scienc-filozofie esplori kriteriojn laŭ kiuj starigian (ne nepre “sian”) mondlingvon, sed ili ankaŭ kritike kaj grupe analizadis siajn personajn projektojn, kuraĝigante kaj helpante ne nur unu la alian, sed ankaŭ kunlaborante kun aliaj “lingvokreantoj”, kiel Giuseppe Peano, aŭtoro de *Latino sine flexione*.

Tio demandigas nin kial – ĉar ĉiuj estis esperantistoj – Zamenhof mem ne partoprenis en tio: ebla respondo estas la peza agado de fortaj kontraŭantoj pri ajna ŝanĝo en esperanto: Louis Couturat kaj “Markizo” de Beaufront – sed pri tio oni parolos en alia artikolo.

(daŭrigote)